

Казачков І.О.

асистент кафедри економіки підприємства

Лісенко Т.О.

спеціаліст кафедри економіки підприємства

Запорізька державна інженерна академія

tatyana-lisenko@yandex.ua

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Казачков І.О., Лісенко Т.О. Сучасні підходи до аналізу господарської діяльності підприємства. У статті розглянуто сучасні підходи до проведення аналізу господарської діяльності промислового підприємства, а також запропоновано перелік показників, за якими доцільно проводити даний аналіз.

Казачков И.О., Лисенко Т.А. Современные подходы к анализу хозяйственной деятельности предприятия. В статье рассмотрены современные подходы к проведению анализа хозяйственной деятельности промышленного предприятия, а также предложен перечень показателей, которые лучше всего подходят для данного анализа.

Kazachkov I., Lisenko T. Current approaches to the analysis of the enterprise economic activity. Current approaches to the analysis of economic activity of industrial enterprises are reviewed, and a list of indicators on which this analysis should be performed is proposed.

Складні ринкові умови висувають особливі вимоги до планування стійкого розвитку підприємств, який повинен будуватися на гнучких принципах коригування цілей господарської діяльності залежно від умов, у яких функціонує підприємство. Забезпечення стійкого розвитку є складним завданням, адже підприємство не має змоги впливати на ряд чинників, що визначають напрями його діяльності. Переважна більшість відхилень від нормального функціонування виникає через прорахунки минулих періодів, які з часом накопичуються та негативно впливають на поточне функціонування. Таким чином, досягнення стійкого фінансово-економічного стану та високого рівня конкурентоздатності вимагає від підприємства глибокого, науково-обґрунтованого аналізу поточної та перспективної діяльності.

Дослідженню фінансово-економічної діяльності підприємств багато уваги присвятили закордонні та вітчизняні економісти, зокрема: І. Бланк, Р. Брейлі, О. Заруба, В. Ковальов, О. Пилипченко, Н. Шандова, Д. Кучерак, І. Цигилик, А. Перетятко, Є. Мних та інші [1, с. 169].

Метою статті є дослідження сутності аналізу господарської діяльності підприємства та визначення його ролі в ефективному управлінні суб'єктом господарювання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз відіграє важливу роль при оцінці ефективності господарської діяльності підприємства. Будь-яка підприємницька діяльність потребує постійного контролю та аналізу процесів, під дію яких потрапляє підприємство в сучасних умовах господарювання. Це, передусім, пов'язано із зміною зовнішніх умов, кон'юнктури ринку, податкового законодавства тощо. Суть проблеми полягає в тому, що більшість підприємців, які зіткнулися з перешкодами, не задумуються про необхідність аналізу своєї діяльності, а тому взагалі його не здійснюють.

Аналіз необхідний на всіх етапах підприємницької діяльності: від задумів та формування підприємства до поступового підвищення ефективності його господарювання. Саме на основі результатів аналізу розробляються та формуються управлінські рішення, які в сучасних умовах жорсткої конкуренції не можуть прийматись інтуїтивно або приблизно.

Основним завданням аналізу господарської діяльності є оцінка використання активів, доходів та витрат за звітний період, виявлення факторів, які негативно або позитивно вплинули на кінцеві фінансові результати.

Чіткого визначення терміна «аналіз господарської діяльності» немає, у різних джерелах його тлумачать по-різному. У роботах М.І. Баканова, А.Д. Шеремета, економічний аналіз (аналіз господарської діяльності) трактується більш вузько, тобто як напрямок, пов'язаний із викладом методів та техніки аналітичних розрахунків на рівні підприємства в умовах директивної економіки [2, С.24-28]. Особливості такого аналізу полягають у наступному:

1) він побудований виключно виходячи з передумов та обмежень, що діють в умовах централізовано планової економіки й не припускають наявності реальних ринкових механізмів;

- зазвичай він проводиться в ретроспективному аспекті;
- його квінтесенцією є аналіз виконання планових завдань за різними показниками та жорстко детермінований факторний аналіз;
- він торкається не тільки фінансової сторони діяльності підприємства, а передбачає комплексну різнобічну оцінку.

Економічний аналіз господарської (підприємницької) діяльності здійснюється за даними обліку, звітності та іншої економічної інформації. Таким чином, виявляються внутрішньогосподарські резерви необхідні для досягнення цілей підприємства.

Мета підприємницької діяльності полягає у дотриманні та забезпеченні якості життя працівників та їхніх сімей за рахунок задоволення потреб ринку, збільшення обсягів виробництва та підвищення ефективності діяльності в цілому.

При цьому аналіз виробничо-господарської діяльності підприємства охоплює такі питання:

- виконання плану за узагальненими показниками (обсяг виробництва і реалізації продукції, собівартість, прибуток, рентабельність);
- використання ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових);
- організаційно-технічний рівень виробництва, використання виробничих фондів та виробничих потужностей;

- ефективного використання оборотних коштів тощо.

Загальними завданнями економічного аналізу є:

- оцінка та перевірка результатів господарської діяльності за певний період;
- вивчення причин відхилення від плану чи результатів за минулий період;
- розподіл причин на залежні та незалежні;
- визначення ефективності роботи підприємства;
- виявлення невикористаних можливостей з метою підвищення кінцевої ефективності та якості результатів праці;
- розробка заходів щодо усунення втрат та прогнозування результатів господарської діяльності підприємства (об'єднання).

Все це є дуже важливим в умовах ринку, оскільки без обґрунтованих управлінських рішень, розроблених на базі економічного аналізу, забезпечити ефективну підприємницьку діяльність практично неможливо. Результати вивчення діяльності підприємств свідчать: більшість (90-95%) підприємств забезпечують зростання рентабельності виробництва продукції за рахунок підвищення цін, а не за рахунок раціонального використання виробничих ресурсів. Цьому сприяє недосконалість державного регулювання цін та встановлення граничних меж рентабельності виробництва продукції. В свою чергу, це сприяє поглибленню витратного способу виробництва.

Фактори зростання ефективності виробництва та якості продукції – це ті причини, які сприяють поліпшенню показників господарської діяльності (рентабельності, продуктивності праці, фондівддачі тощо). Вони перебувають у тісному взаємозв'язку між собою, динамічні як у часі, так і в просторі. Тому для забезпечення раціонального й економного використання наявних ресурсів необхідно якнайповніше враховувати та досліджувати ці фактори.

Використання резервів за кожним фактором є матеріальною основою безперервного зростання ефективності виробництва, якості продукції та підвищення життєвого рівня колективу. Дія факторів постійно породжує резерви. Тому, вивчаючи фактори зростання ефективності виробництва та якості продукції, необхідно виявляти ці резерви та розробляти шляхи їхнього використання. Виявленню цих резервів сприяє своєчасне проведення кваліфікованого економічного аналізу виробничої діяльності.

Від того, наскільки коректно проведено аналіз, залежить ефективність всієї виробничої діяльності. Тому в конкретних виробничих умовах необхідно проаналізувати кожний із факторів, що впливає на виробничий процес, окремо та у взаємозв'язку з іншими чинниками, визначивши за кожним із них втрачені можливості та невикористані резерви.

Внутрішньо резерви можна класифікувати:

- за місцем утворення;
- за напрямками їхнього впливу на ефективність виробництва;
- за простими елементами процесу праці;
- за характером утворення;
- за термінами використання;

- за способами виявлення;
- за формами впливу на ефективність виробництва;
- за охопленням планування;
- за вартістю використання.

Економічний аналіз повинен проводитися постійно та стати основним змістом економічної роботи як на підприємстві, так і на рівні району, області, держави. Результати аналізу, розроблені висновки та шляхи використання резервів на всіх рівнях господарювання повинні становити основу для підготовки обґрунтованих проектів управлінських рішень.

Підготовка та проведення економічного аналізу виконуються упродовж п'яти етапів.

На першому етапі визначаються і чітко окреслюються мета та завдання аналізу.

На другому етапі старанно опрацьовується програма дій, робочий (календарний) план, визначається коло учасників, розподіляються обов'язки між ними, розробляється схема, методика, макети аналітичних таблиць, форм, методичні вказівки щодо їхнього заповнення, а також способи графічного оформлення результатів аналізу.

На третьому етапі забезпечується збір необхідної інформації (статистична звітність, дані синтетичного й аналітичного обліку, планова документація, результати спеціальних досліджень тощо), перевіряються їхня достовірність і повнота відповідно до мети аналізу.

На четвертому етапі здійснюється аналітична обробка інформації за допомогою спеціальних методів та прийомів; забезпечується порівняльність показників; аналізуються причини динамічних змін і відхилень від базового завдання; з'ясовуються причини негативних явищ; кількісно вимірюється вплив факторів; виявляються потенційно невикористані можливості поліпшення роботи підприємства. В результаті групування виділяють фактори, які залежать та які не залежать від підприємства. Надалі особливу увагу приділяють факторам, які безпосередньо залежать від роботи підприємства або його структурного елементу (цеху, дільниці, робочого місця чи іншого окремого функціонального підрозділу управління).

На п'ятому, підсумковому, етапі визначаються резерви виробництва, розробляються пропозиції, розраховується економічна ефективність від впровадження заходів та визначається їхній вплив на показники роботи підприємства. Це найвідповідальніший етап, оскільки за результатами аналізу синтезуються всі негативні впливи на окремі фактори та проектується модель подальшої діяльності, за якої виявлені недоліки не повинні більше повторюватися.

Аналітичною роботою на промисловому підприємстві повинні займатися всі функціональні служби підприємства: головного механіка, головного енергетика, планово-економічний та технологічний відділи, аудиторські установи та інші організації.

На деяких підприємствах можуть організовуватися відділи або бюро економічного аналізу, які систематично проводять аналітичну роботу разом з

іншими підрозділами під керівництвом заступника директора з економічних питань або безпосередньо керівника підприємства

У ринкових умовах економічний аналіз повинен проводитись не рідше одного разу на рік, а результати аналізу у встановленому вигляді повинні доповнювати звіти підприємства, підготовлені для податкової інспекції та органів статистики [3, С. 91-94].

ЕАГП (комплексний економічний аналіз господарської діяльності підприємства) складається з системи показників, усю сукупність яких залежно від напрямку та об'єктів аналізу можна об'єднати в 11 блоків (рис. 1).

БЛОК 1. Аналіз організаційно-технічного рівня та інших умов виробництва

В основу всіх економічних показників господарської діяльності, представлених у блоці 1, покладений ОТР (організаційно-технічний рівень організації) виробництва. Він включає в себе сукупність таких показників:

- 1) технічний рівень виробництва (якість засобів праці, автоматизація, механізація, якість продукції тощо);
- 2) рівень організації виробництва (концентрація, спеціалізація, кооперування, організація праці тощо);
- 3) рівень управління виробництвом.

До інших умов виробництва відносяться: соціальні умови (внутрішні та зовнішні); природні умови; зовнішньоекономічні умови.

Комплексний економічний аналіз необхідно починати з вивчення організаційно-технічного рівня виробництва, адже показники цього блоку впливають на всі інші, а особливо на:

- обсяг виробництва та продажу, якість продукції;
- ступінь використання виробничих ресурсів;
- собівартість, прибуток, рентабельність.

БЛОК 2. Аналіз та оцінка ефективності використання основних виробничих засобів (фондів).

Цей блок характеризується такими важливими показниками, як: середня вартість та рентабельність основних виробничих фондів, амортизаційні відрахування тощо;

БЛОК 3. Аналіз та оцінка ефективності використання оборотних коштів.

Цей блок характеризують наступні показники:

- 1) матеріальні витрати;
- 2) матеріаловіддача;
- 3) коефіцієнт оборотності та коефіцієнт закріплення тощо.

БЛОК 4. Аналіз використання трудових ресурсів та заробітної плати.

Три основні показники, що характеризують цей блок:

- 1) чисельність виробничого персоналу;
- 2) продуктивність праці;
- 3) оплата праці виробничого персоналу з відрахуваннями на соціальні потреби.

Блоки 2,3,4 відображають використання виробничих ресурсів. Всі відносні (якісні) показники цих блоків, тобто фондвіддача, матеріаловіддача, продуктивність праці, залежать від 1-го блоку.

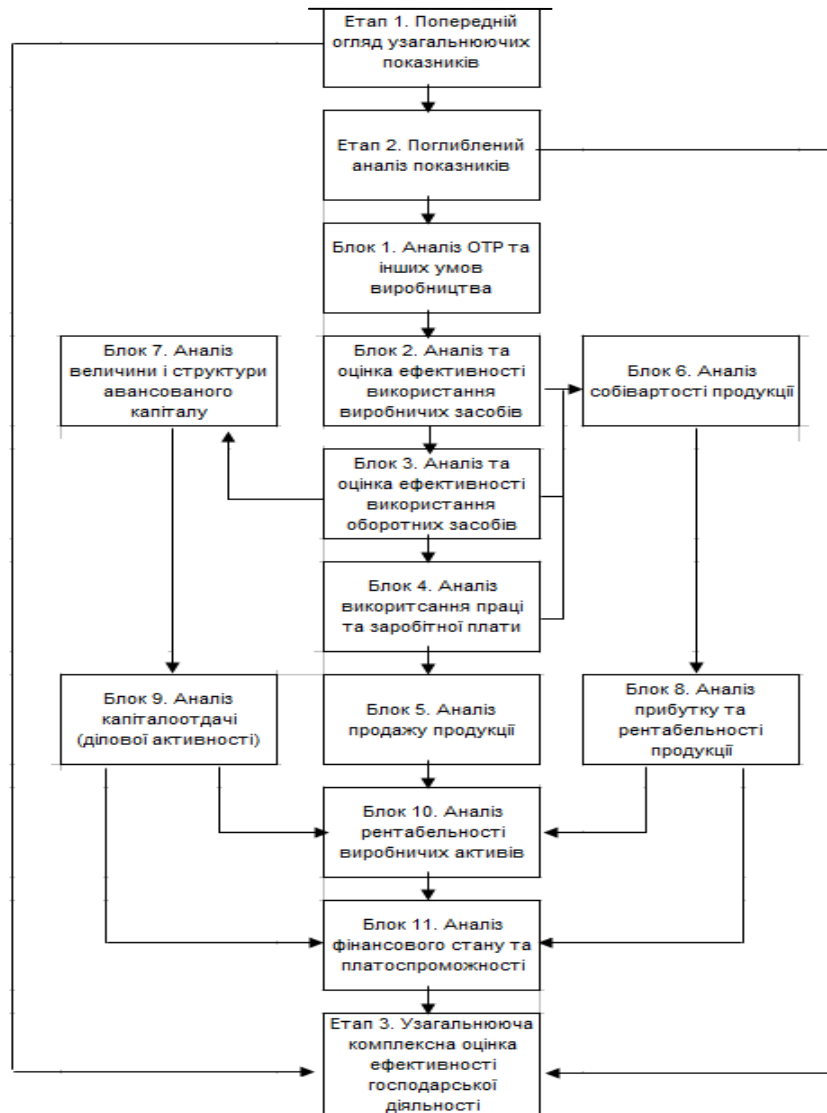

Рисунок 1 – Загальна схема взаємозв’язку основних груп показників у системі економічного аналізу

БЛОК 5. Аналіз продажу.

Основний показник цього блоку – виручка від продажу товарів, продукції, робіт, послуг. Він взаємопов’язаний з 2, 3 та 4 блоками.

БЛОК 6. Аналіз собівартості продукції.

Собівартість включає в себе: матеріальні витрати, витрати на оплату праці з відрахуваннями на соціальні потреби, амортизація та інші витрати.

БЛОК 7. Аналіз величини та структури авансованого капіталу (активів).

Основні показники цього блоку:

- 1) основні засоби;
- 2) оборотні кошти.

Ці показники у взаємозв'язку з показниками виручки від продажу, тобто з блоком 5, характеризують ефективність використання активів підприємства.

БЛОК 8. Аналіз прибутку та рентабельності продукції.

Основні показники цього блоку:

- 1) прибуток від продажу продукції;
- 2) рентабельність продукції.

БЛОК 9. Аналіз ділової активності.

У цьому блоці аналізується оборотність інших фондів.

Два показника характеризують цей блок:

- 1) загальна оборотність активів.
- 2) капіталомісткість продукції.

Вхідними показниками для цього блоку є показники блоків 5 та 7.

БЛОК 10. Аналіз рентабельності виробничих активів.

Цей блок має зв'язок із блоками 5, 8 та 9.

БЛОК 11. Аналіз фінансового стану, платоспроможності та фінансової стійкості

Для проведення аналізу використовуються показники з попередніх блоків. При цьому аналізується ліквідність активів, фінансова стійкість, платоспроможність та інші показники.

Загалом у процесі комплексного економічного аналізу можна виділити три етапи (рис. 1).

ЕТАП 1. Попередня характеристика господарської діяльності за системою найважливіших показників. При цьому здійснюється огляд узагальнюючих показників або читання звітності.

ЕТАП 2. Аналіз факторів та причини зміни показників, тобто поглиблений аналіз усіх показників за блоками у їх взаємозв'язку з виявленням внутрішньогосподарських резервів.

ЕТАП 3. Узагальнююча комплексна оцінка ефективності (неефективності) господарської діяльності [4, С. 15-17].

Варто зазначити, що запропонована вище схема не є універсальною, а тому буде змінюватися залежно від особливостей господарської діяльності окремо взятого підприємства. Незмінним залишиться лише загальний перелік показників, що можна віднести до національних особливостей проведення аналізу.

Висновки. Головна мета аналізу господарської діяльності – своєчасно виявити та усунути недоліки у господарській діяльності підприємства, а також знайти резерви поліпшення його фінансового стану та платоспроможності

За результатами аналізу складається прогнозний баланс та дається оцінка перспектив діяльності підприємства. При цьому слід враховувати, що показники, які характеризують фінансовий стан, будуть різнитися за стадіями розвитку системи.

Список літератури:

1. Шандова Н.В. Оцінка загальної стійкості розвитку промислового підприємства // Актуальні проблеми економіки. - 2006 - № 9(63) – С.169-173.

2. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: учебное пособие – М.: «Финансы и статистика», 2001.

3. Циглик І.І. Економічний аналіз – основний чинник підвищення ефективності підприємницької діяльності // Актуальні проблеми економіки. - 2003 - № 7(25) – С.90-96.

4. Лысенко Д.В. Теория экономического анализа // Аудит и финансовый анализ – 2007 - №2.

Ключові слова: економічний аналіз, баланс, прибуток, рентабельність, оборотність, ліквідність.

Ключевые слова: экономический анализ, баланс, прибыль, рентабельность, оборачиваемость, ликвидность.

Keywords: economic analysis, balance sheet, profit, profitability, turnover, liquidity.

Надійшла до редакції 04.01.2013 р.